

ABONNEMENT

Pays étrangers

Pour un an : 2 Dolars

—•—•—
Edition spéciale : 3 Dolars

ADRESSE

«Idjtihad» Constantinople

—•—•—
Téléph : 20865

xxviiième ANNÉE

İÇTİHAT

Türkçe ve Fransızca

İLMİ, EDEBİ, İKTİSADİ

No : 358

ABONNEMAN

Seneliği (24 Nusha) Türkiye
için: 2 1,2, Â'lâ kâğıdlısı

5 liradır

ADRES

Cıgaloğlunda İctihad Evi

—•—•—
Tarihi Te'sisi :

1904 — Genève

Yirmi sekizinci sene

toprağında Cevdet gibi güzidelerimiz sık sık yetişmiyor. Onun ziyayı ne yalnız ailesinin, ne dostlarının... Bütün memleketin ziyanıdır.

Ölüm gibi en kat'i ve sabit hakikatin önünde artık topraklara hitap etmelidir: Kara toprak daaha doymadın mı?

ABDULLAH CEVDETE DAİR

(İçtihat) yine çıkacak , Cevdetin hatırasını teyit edecekmiş . Benden de bir makale istendi . Şu fıkrayı memnunen yazıyorum .

Kelimeleri kıvrımağa , törpülemeğe hacet görmüyorum . Artık zaman geçti . Abdullah Cevdet maddiyondu . Koyu bir dindarlıktan mübariz bir dinsizliğe geçmişti . Fakat o devirlerde hür fikri ancak gümrükten mal kaçırır gibi halka saklayarak neşretmek mecburiyetinde kalmıştı . Abdullah Cevdeti serbest içti hada sevk eden ilk hekim Almanyalı profesör Ludwig Büchner dir .

Ondan sonra Abdullah Cevdetin hemen bütün hayatını istiaf eden Dr. Gustave le Bon ile M. Guyot dur . Her bir köşesi şu üç mütefekkinden müteşekkil olan bir müsellesin içinde , Abdullah Cevdetin dımağı mahpus ve mahsur kaldı . Abdullah Cevdetin içtiihadı , bunların içtiihadı idi .

Sabık bir dindar , akidelerini terketmekle beraber , yine bir takım dinî âdetlere bağlı kalır . Meselâ , Katolik papaslığından en hür mütefekkirliğe ihtida eden meşhur E. Renan ın bütün eserlerinde yine dinî bir koku hissedilir . Abdullah Cevdet de , şu üç mütefekkire - ki bence de büyük adamlardır - üç imam , üç Ebu Hanife , İmamı Şafiî , İmamı Malik gözile bakardı . Onlara karşı kendisini bir sahabe , bir havvarî addederdi . Üç hayatı olsa (ve lüzumu kadar müşteri bulsa) bu üç hakimin eserlerini Türkçeye tercümeğe hasredecekti .

Büchner artık büsbütün geçmiştir . Yalnız Vulgarisation âleminde bir nam ve hatırası kalmıştır . Büchner âlemi (kuvvet) ve (madde)

üzerine bina eden maddiyon felsefesini harcı âm etmekle maruftur . Fakat fizik ilmi o günden beri üçyüz defa ileriledi . Madde ve kuvvet faraziyesi artık çocukçadır . Atome cüz'i fertler tahlil edildikten , « nesne » nin , energie nin şekilden şekle girdiği sabit olduktan sonra , kuvvet ve maddeden bahsetmek , bugün İdrisi nin cağrafyası mucibince Trans Atlantik gemisi işletmeğe benzer .

Abdullah Cevdet G. le Bon u sever , okur , ve mütemadiyen tercüme ederdi . Lâkin fizik ile çok uğraşan bu hakimin fizik hakkındaki tetkikatını çokluk karıştırmamıştı . Abdullah Cevdet G. le Bon un yalnız siyâsî , içtimâî eserlerle fazla uğraştı . Hakimin bu sahadaki eserleri henüz ilim değildir ; faraziye ve nazariyedir . Bu zat doksan küsur yaşına kadar yazı yazdı . Neler yazmadı ? Seyahatnameler , psychologie , içtimaiyat , fizik , tarih , siyaset , ahlâk ve saire .

G. le Bon memleketi haricinde gayet meşhurdur . Fransa kendisini ihmal eder ; Metod dan mahrum görür . Fransızlar bu hususta biraz haksızdırlar .

İşte , Cevdet , hayatında en ziyade bu feylosofu takdir ve taklit etti Geçen yaz Cevdet ile çok görüştüm . G. le Bon un fizik felsefesi hakkında bir veyahut bir kaç makale yazmamı teklif etti . Yazamadım . Çünkü bizde henüz istihlaklar ve tabirler tedvin edilmemiştir . Çalıştım , çabaladım , muktedir olamadım . Bu ciheti Abdullah Cevdete söylediğim gibi , arzusu mucibince (İçtihad) a bir fıkra ile de bildirdim . Fıkram münteşirdir .

(İçtihad) , sahibinin mutalaasınca bir fikir ve bir Vulgarisation mecmuası olmak iktiza eder . Fakat böyle bir risalenin kaç kariî olabilir ? Bu çirkin hakikatleri Abdullah Cevdet eyi bildiği halde yine sebat ve hattâ inat etti . İçtihadını sırtına yükledi . Diyar diyar bu fikir mecmuasını çıkardı . Sattı , satmadı . Revaç buldu , bulmadı , sebat etti . Bu sebat takdire lâyıktır . Abdullah Cevdet , bazan , dikkat nazarını çekmek için âmmenin kanaatına muhalif fikirler de neşrederdi . Bu gidişle muhitimizde

bir kaç defa kıyametler kopardı . Diplomat değildi ki bu kıyametlerden istifade etsin .

Abdullah Cevdet fikriyatımız âleminde nasıl bir hatıra bırakacak ?

Sebatkâr bir dinsiz . Çala kalem bir mütercim . Keyfiyetten ziyade kemmiyete itibar eden bir maharrir . Bir kurunu ulâ esiri gibi çalışan bir fikret adamı . Uğraşıcı bir yazıcı . Zavallı ! senelerce, kazma elde çalıştı . Durmadı çalıştı . Maddeten çalıştı . Bir ırgat gibi çabaladı . Zeminini zamanı müsait bulsaydı daha fazla yorulacaktı . Sayının mükâfatını göremedi . Halbuki buna çok muntazırdı . Abdullah Cevdet , şu cemiyette, taraftardan ziyade muhalif bıraktı . (Sakın Abdullah Cevdetin siyasi hayatından bahsediyorum , sanmayınız . Bu hususta bir imada bile bulunmak istemem . Abdullah Cevdetin yalnız fikir hayatından bahsetmekteyim . Muhalif dediğim de fikrine muhalif olanlardır .) İptida , bütün hacı , hoca , mutaassıp , muhip ve derviş takımı Abdullah Cevdeti bir Tecceal , bir Ebi Lehep , bir Ebu Cehil addeder . Hür fikirliiler arasında ise fikirlerini kıvırmadığından dolayı Abdullah Cevdeti ittiham edenler az değildir .

Lâkin bir dakika için müverrih olalım , zamanımızdan uzaklaşalım . Abdullah Cevdet , İctihat koleksiyonlariyle kitaplarile , tercümelerile fikir hürriyetinin piştarlarındanıdır .

Şişli 19 Kânunı evvel 1932 Celâl Nuri

Üstadın Ölümü

« Ölüm öldürmedi gözündeki şefkati
Tatlı bir nazarınla maşırık ettin mağribi
Soğuk ayaklarını öperken çarmihında
Atılır sana doğru kanım alevler gibi »

Her gün daha derin sevdi , daha geniş acıdı . İster alevden yapılsın , ister dikenden örülsün muhabbeti başına taç yaparak yaşadı . Onu ölüm döşeginde gördüm . Yaşını silmek için

yaşlı gözler arayan gözleri , ey bir resulü muztaribin iştikâsı gel , öp göz bebeklerimde tehammül gururunu , diyor solgun dudaklarile hilka-tin büyük sırrına gülümsüyordu . « Ölürlen gülmeyi bilen şehitiz » .

Üstadın ölümüne halâ inanamıyorum . Hayatı o kadar terennüm etmiş gönüllere yaşamanın haz ve heyecanını öyle derin sunmuştu ki o , hayatın ta kendisi idi . Daima ümit , eyilik , heyecan ve vefa ile yanmış , bazan duyduğu inkisarı gözlerinde birer inci gibi parlatmıştı

Abdullah Cevdet , o ölmezlerdendir ki , kafa ve gönülle uğraşanlar , onda kendi ruhlarına ses veren bir aşına bulurlar . Hakim , Filozof , muharrir , tabi , hür düşünen ve bahusus dost Cevdetler vardır . Hayatının ve seslerinin ; tahlilî kederli dostlarına düşmez . Biz şimdi yalnız dost ve hür düşünen şair Abdullah Cevdetin , ümit ve ihlas dağıtan , incinmeyi incitmeye tercih eden büyük üstadın acısını ve matemini çekiyoruz . Onun ruhuna hız veren kudret vefa ve muhabbet , memleketini , insanlığı hür , müreffeh , mesut görmek iştiyakı olmuştur . Onun için daima ya affetmiş ya unutmuştur ve bütün ömrünce :

« bin yıl evvel bin yıl sonra can kemiren her mihnet
Benim insan yüreğimde güğreyen bir isyandır »

« Ey ömrümün mimarı , istemem senin olsun
Matem gölgelerinde bana yaptığın saray » .

« Yaşatmaktır vazife , öldürmek yetişmez
Senin dinin yaşamak , bizimki yaşatmaktır . »

Demiştir . Üstadın tabutu arkasında bir çok samimî ve gözleri yaşlı dost vardı ; fakat hayatında onun kadrini kaç kişi bildi ? Bu , üstadın yüksek ve temiz hayatına bir kefarete sayılsa bile ne kadar geç kalmış bir nedamettir .

Maddî ve maddiyundan olmaktan bir şey anlamıyorum . O aklının ve kalbinin görüp yetiştir